

Open Ruimte Platform

Grond + Zaken

(samen)werken
aan bodemzorg

strategienota
maart 2022

1

Waarom een programma Grond+Zaken?

De bodem ligt vlak onder onze voeten. Toch beseffen we te weinig welke rol het leven in de bodem speelt. Er zit veel meer leven in de bodem dan erboven. Het is net een gezonde, levende bodem die zorgt voor de rijkdom van ons ecosysteem, ons voorziet van voedsel, ons gezond houdt en ons wapent tegen extreme weersomstandigheden. Onze huidige gewoontes houden echter te weinig rekening met de bodem en het bodemleven: verharding, bodemvervuiling, bodemerosie, afname van organische koolstof of bodemcompactie schaden onze bodems en het bodemleven, en ondermijnen daarmee ook de kwaliteit en weerbaarheid van onze open ruimte. Het belang van de bodem als levend biotoop komt maatschappelijk opnieuw meer in het vizier, als cruciaal natuurlijk kapitaal om klimaatuitdagingen aan te pakken. We zien ook dat inspirerende bodemzorgers op het terrein meer en meer initiatieven nemen om bodemkwaliteit te versterken en het bodemleven (her) op te bouwen. Voorlopig blijven deze echter nog te veel de uitzondering. Om dit om te buigen naar de regel, zullen we traag veranderende tradities op het vlak van bodembeheer versneld moeten aanpassen.

Daarom namen een hele reeks overheidsinstanties en maatschappelijke actoren het initiatief om, in de schoot van het Open Ruimte Platform, het programma Grond+Zaken op te zetten. Zo willen ze vanuit een holistisch perspectief de levende bodem in het offensief zetten. De doelstelling is om geïntegreerd te werken aan de veerkracht van de bodem in al haar functies en zo te streven naar meer bodembewust (mede)eigenaarschap en duurzaam grondgebruik op maat van de plaats en het landgebruik. Het programma Grond+Zaken richt zich op alle types van landgebruik en de zeer diverse bodemzorgers die via hun handelen (kunnen) bijdragen aan een betere bodemkwaliteit.

Het programmateam Grond+Zaken bestaat momenteel uit OVAM, Departement Omgeving, VLM, ILVO, INBO, Natuur en Bos, Departement Landbouw en Visserij, VMM, Agentschap Onroerend Erfgoed, Regionale Landschappen en VITO, bijgestaan door GroenLAB en Architecture Workroom Brussels. Samen zetten zij de schouders onder het programma Grond+Zaken omdat...

... een gezonde levende bodem een noodzakelijke voorwaarde is om de grote maatschappelijke uitdagingen zoals klimaatverandering, verlies van biodiversiteit, gebrek aan voedselzekerheid en wateroverlast of -tekort aan te pakken; zonder gezonde bodem geen gezond watersysteem, voedselsysteem of gezonde leefomgeving;

... omdat de bodemkwaliteit onder de huidige praktijken afneemt en daarmee ook het vermogen van de bodem om de hierboven genoemde maatschappelijke diensten te leveren; deze landdegradatie moeten we dringend een halt toeroepen;

... omdat het bewustzijn rond en de kennis van bodem in onze samenleving ontoereikend is, met als gevolg dat de bodem vandaag vaak onvoldoende gewaardeerd, verkeerd beheerd of zelfs vernietigd wordt;

... omdat bodemprocessen traag verlopen zodat we pas op langere termijn de schadelijke gevolgen beginnen zien van onze huidige omgang met de bodem en de bodemkwaliteit terug verbeteren een zeer traag en moeilijk proces is;

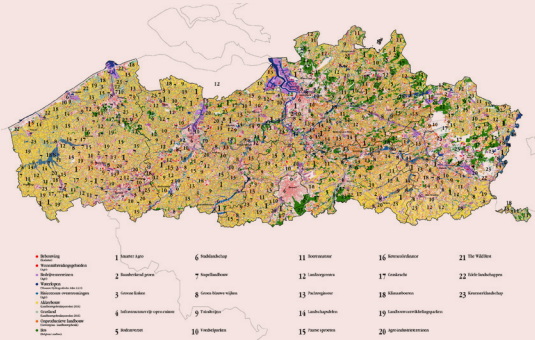
... omdat er nood is aan opschaling van de bestaande initiatiefkracht op het terrein en meer afstemming tussen onderzoek, beleid en praktijk;

... omdat het bodembeleid en bijhorende actie op het terrein in Vlaanderen vandaag sectoraal is georganiseerd. Elke beleidsorganisatie voert een krachtig beleid uit voor zijn eigen bodemthema's, maar een kader voor een coherente, daadkrachtige aanpak voor bodem ontbreekt momenteel;

... omdat we nood hebben aan handelingsperspectief voor een beter bodembeheer.

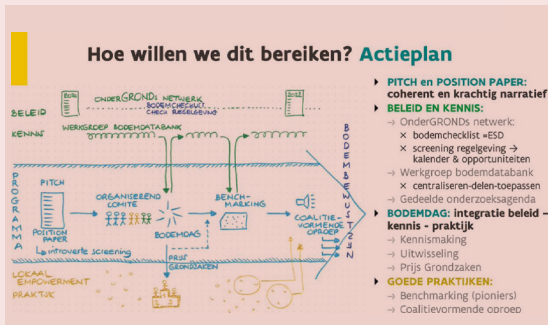
Vanuit deze noden gaat het programmateam Grond+Zaken samen met lokale actoren op zoek naar concrete projecten en strategieën die de kwaliteit van de bodem verbeteren, om ze vervolgens bij te staan en te vermenigvuldigen. Ter ondersteuning werkt het programma ook aan het verhogen van het bodembewustzijn van een breed publiek, stelt het op verschillende manieren bodemkennis beschikbaar op maat van bodemzorgers en detecteert het mogelijkheden om een goede bodemzorg meer in te bouwen in beleid. Het programmateam Grond+Zaken brengt kennis, beleid en praktijk met elkaar in contact, om de huidige aanpak om te buigen naar een geïntegreerde samenwerking en het belang van de bodem maatschappelijk in de schijnwerpers te plaatsen.

Grond+Zaken 2018–2022

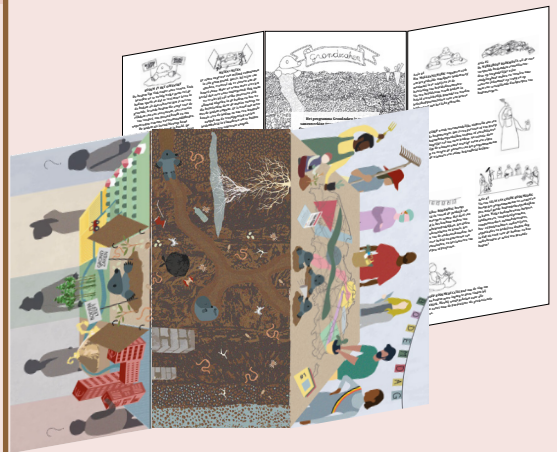
Wat volgde was de samenstelling van een programmateam bestaande uit heel wat administraties en onderzoeksinstituten die raken aan het thema van levende bodem, met OVAM, Departement Omgeving en VLM als trekkers.

Het programma Grond+Zaken is in 2018 ontstaan in de schoot van het Open Ruimte Platform, wanneer een diversiteit aan open ruimte actoren 'integrale zorg voor de bodem' benoemden als één van de urgente werksporen voor de Vlaamse open ruimte.

Het programmateam stelde de uitdagingen op scherp via een aantal thema's: 'Bodem in het offensief', 'Bodem = Land = Bodem', 'De Grond + zaken', 'Meten = Weten', 'Vlaanderen verzet bergen', 'We komen elkaar op het terrein tegen'. Op basis daarvan stelde het programma een actieplan samen, dat tijdens verschillende werksessies werd afgetoetst met een bredere groep van diverse actoren.

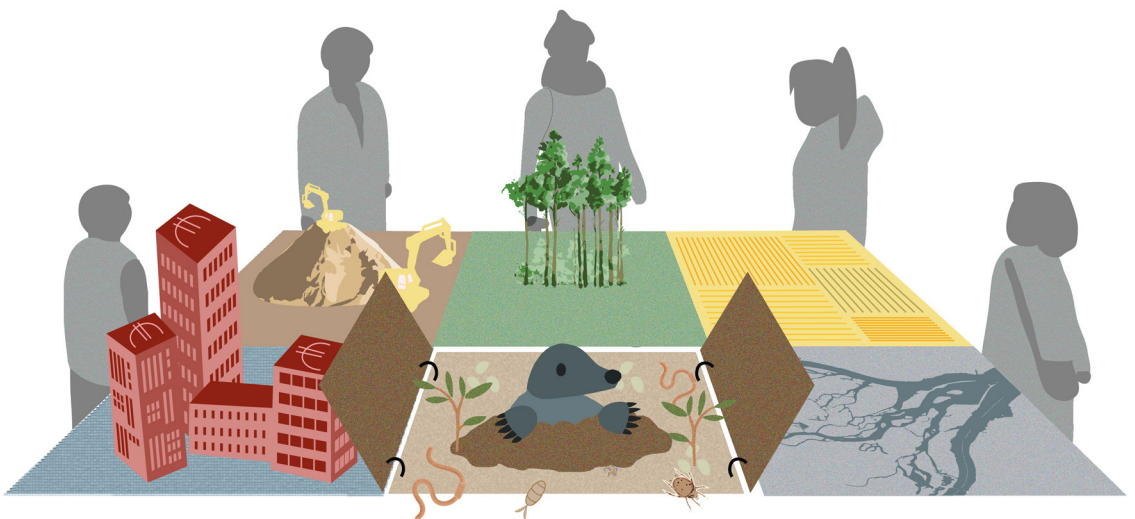
Dat actieplan is sinds 2019 in werking getreden. Het programmateam groeide verder en verschillende acties en werkgroepen werden opgestart: het Mollennetwerk, de Werkgroep Bodemdata, de Bodemschep, de Bodemdag, de Atlas Goede Bodemzorg, en de Werkgroep Bodemeducatie.

2022

Werkdag Grond+Zaken, Brussel, 11 oktober 2019
Programmteam Grond+Zaken, Brussel, 9 januari 2020
Wandelworkshop Grond+Zaken, Tienen, 25 mei 2021
Eerste Bodemschepwinnnaar Nico Vandevannet, De Levende Aarde, Oostkamp, 2021
Werkssessie Grond+Zaken tijdens Open Ruimte Platform XL, Brussel, 3 maart 2020 (c) Bob Van Mol

2

Wat zijn de doelgroepen van het programma Grond + Zaken?

Iedereen kan bodemzorger zijn. Hoewel het vanzelfsprekend is dat ieders rol en bijdrage anders is en dat daarom iedere groep een specifieke ondersteuningsvorm vraagt om bodemzorg in de praktijk te brengen. De doelgroepen van het programmateam Grond + Zaken zijn dan ook zeer breed:

- de Vlaamse beleidsmakers en administraties die vanuit hun bevoegdheid direct of indirect een impact hebben op goede bodemzorg. Het programma wil het bewustzijn rond bodem en bodemzorg vergroten bij deze groepen door het aantonen hoe ook zij collectief een impact hebben op bodemzorg.
- het middenveld, de kennisinstellingen en het professionele veld die kunnen bijdragen (1) aan het invullen van kennislücken rond levende bodem en (2) aan het mobiliseren van verschillende doelgroepen rond een bredere bodemzorg.
- de 'bodemzorgers' die goed bodembeheer in de praktijk (willen) brengen. Vaak gaat het om praktijken uit de landbouwsector en voedselsysteemketen (landbouwers, toeleveranciers, adviseurs, verwerkers, afnemers), de groensector (tuinarchitecten, tuinaannemers, particulieren, tuincentra, potgrondfabrikanten, natuurbeheerders), lokale besturen en gebiedsgerichte actoren (gemeenten, provincies, regionale landschappen, ruimtelijk planners ...), de industriële sector (bedrijven, grondverzet, aannemers, bouwsector, infrastructuur, consultants, ...), en educatieve initiatieven.
- iedere deelnemer aan de samenleving vanuit de eigen rol(len) zoals grondeigenaars, beheerders, wakkere burgers, consumenten, producenten, tuiniers, scholen/scholieren en studenten.

“Ik zet volop in op veerkrachtige bodems met een goede bodemkwaliteit. Gezonde, goed functionerende bodems vormen de basis voor biomassa-productie, voor voedselvoorziening, voor een diverse en weerbare natuur en voor waterhuishouding. Onze bodems spelen een belangrijke rol in klimaatmitigatie en -adaptatie. Een goede bodem- en grondwaterkwaliteit is essentieel voor goed functionerende kringlopen van water, voedingsstoffen en koolstof. Het economisch belang van een doordacht bodembeheer en zorgzaam landgebruik valt moeilijk te overschatten.”

De beleidsnota 2019-2024 van Vlaams minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme Zuhail Demir wijdt expliciet een ISE (inhoudelijk structurelement) aan het 'thema bodem & ondergrond'.

“We ondersteunen en stimuleren landbouwers om de bodemkwaliteit in al haar aspecten te verbeteren en te onderhouden. We focussen op het organische stofgehalte (bv. via het gebruik van hoogwaardige compost en stalmest), op het terugschroeven van te hoge nitraat- en fosfaatconcentraties in de bodem en in het oppervlaktewater en op het verhogen van het waterbergend vermogen van de bodem.”

De beleidsnota 2019-2024 van viceminister-president Hilde Crevits, Vlaams minister van Economie, Innovatie, Werk, Sociale Economie en Landbouw, wijdt een Operationele Doelstelling aan het thema 'bodem' onder de Strategische Doelstelling 'Ecosysteemdiensten benutten om klimaatverandering en milieu-uitdagingen aan te pakken en een sterk plattelandsbeleid'.

3

Wat is het belang van het programma Grond+Zaken voor het beleid?

Er is een verhoogde aandacht, actie en zorg voor de bodem (onder meer koolstofopslag, circulair grondverzet, bodemverontreiniging, erosie, bodemverdichting, bodembiodiversiteit, bodemdata en monitoring) op zowel Vlaams als Europees als wereldniveau. Bodemzorg is een transversaal beleidsthema dat de afzonderlijke kerntaken overkoepelt. Voor deze nood aan samenwerking biedt het programma Grond+Zaken een kader, zowel rond beleid als kennis als praktijk met als doel om effectieve realisatie op het terrein te versnellen.

3.1. Vlaams beleid

Het Vlaams regeerakkoord en Vlaamse beleidsnota's (onder meer de [beleidsnota Omgeving 2019-2024](#), de [Waterbeleidsnota 2020-2025](#), de [Blue Deal](#), de [beleidsnota Landbouw en Visserij 2019-2024](#), het [Energie- en Klimaatplan 2021-2030](#) en de [strategische nota van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen](#)) bevatten heel wat doelstellingen rond bodem:

- zorg voor en bescherming van bodemgerelateerde ecosystemendiensten (voedsel, biomassa, waterbeheer, natuur, biodiversiteit, ...)
- gezondheid en welzijn (bv. via aanpak bodemverontreiniging, ...), voedselveiligheid (bv. via aanpak bodembeheer),
- ruimtebeslag en circulaire economie (grondverzet, brownfield, stortplaatsen)
- op peil houden van het organische stofgehalte, terugschroeven van te hoge nitraat- en fosfaatconcentraties, voorkomen bodemerosie en koolstofopslag (landbouwbodems)

3.2. Europees beleid

Bodem is een thema dat hoog op de Europese agenda staat.

Met de [EU Green Deal](#) zet Europa ambitieuze doelen neer om invulling te geven aan deze grote maatschappelijke uitdagingen met een belangrijke rol voor de bodem als natuurlijk kapitaal:

- Op 17 november 2021 werd een nieuwe [Bodemstrategie](#) binnen de Biodiversiteitsstrategie publiek gemaakt.
- De '[Farm to Fork](#)'-strategie streeft naar minder chemische bestrijdingsmiddelen, minder meststoffen en minder nutriëntverliezen.
- De Europese klimaatwet focust onder meer op het behoud van wetlands en de opslag van koolstof in de bodem.
- Het [Zero pollution actieplan](#) focust o.a. op een betere bodemkwaliteit door aanpak van bodemverontreiniging.
- Het [EU Soil Observatory \(EUSO\)](#) moet de monitoring van deze maatregelen mogelijk maken, o.a. met nieuwe indicatoren voor 'gezonde bodem' en een meetnet voor bodembiodiversiteit.
- De EU-missie '[Zorg voor bodem is zorg voor leven](#)' biedt een wetenschappelijke visie op kennis en beleid.
- De recente '[A Soil Deal for Europe](#)' geeft handen en voeten aan deze missie en zal met een budget van 320 miljoen euro voor de komende 3 jaar investeren in bodemzorg via de financiering van 'living labs' (locaties waar innovatieve technieken voor bodemzorg ontwikkeld worden) en 'lighthouses' (locaties en activiteiten waar goede praktijken rond bodemzorg in de kijker worden gezet). Grond+Zaken ziet hier ook mogelijke opportuniteiten voor Europese ondersteuning van goede bodempraktijken.

3.3. Wereldniveau

In de duurzaamheidsdoelstellingen of '[Sustainable Development Goals](#)' (SDG's) van de Verenigde Naties wordt in SDG 15 'Duurzame ecosystemen op het land' bijzondere aandacht besteed aan bodem. De doelstelling 15.3 stelt tegen 2030 verwoestijning te bestrijden, gedegradeerde bodem te herstellen en te streven naar een landdegradatie-neutrale wereld'. Ook SDG 2 'Honger, voedselveiligheid, duurzame landbouw', SDG 3 'Goede gezondheid en welzijn', SDG 6 'Schoon water, sanitair, duurzaam watergebruik' en SDG 13 'Klimaatactie' hebben een link met bodem.

Ook bij internationale acties rond klimaat (UNFCCC, UNCCD,...) en biodiversiteit (CBD, IPBES,...) krijgt bodem steeds meer aandacht.

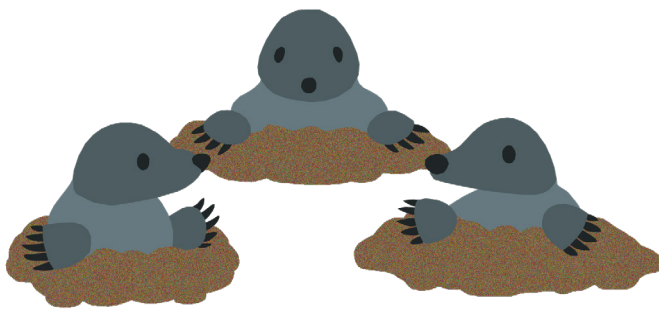
Het [Global Soil Partnership](#) van de FAO heeft als missie duurzaam bodembeheer te promoten en via een goed bodembeleid te zorgen voor gezonde en productieve bodems, die essentiële ecosysteemdiensten leveren voor voedselzekerheid en gezonde voeding, klimaatadaptatie en -mitigatie en duurzame ontwikkeling.

De VN Mensenrechtenraad keurde recent volgende resolutie goed met 43 van de 47 stemmen: Mensen overal ter wereld hebben recht op een leven in een schone, gezonde en duurzame leefomgeving.

4

Wat doet het programma Grond+Zaken concreet?

Het programma Grond+Zaken is actief sinds 2018 en heeft ondertussen heel wat acties opgezet. Alle acties zijn gericht op de zoektocht naar de best mogelijke ondersteuning voor bodemzorgers op het terrein om zo een versnelling in het verbeteren van bodemkwaliteit tot stand te kunnen brengen.

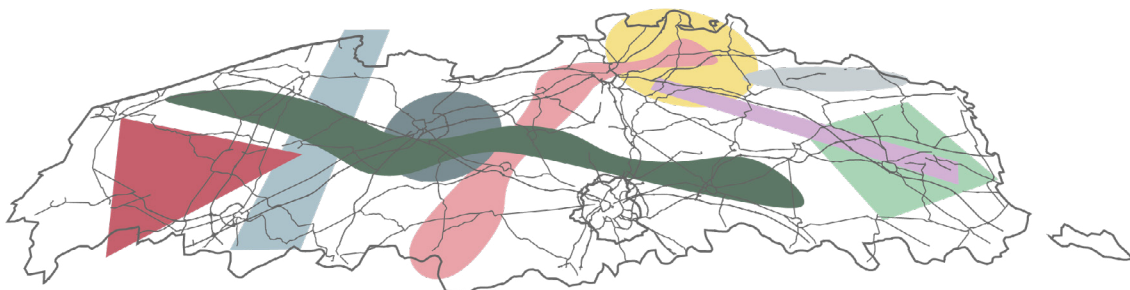
5.1. Mollennetwerk

Het Mollennetwerk is een denk- en doetank met afgevaardigden uit verschillende overheidsorganisaties die een taak en/of bevoegdheid over bodem hebben. Het netwerk wil meer aandacht voor bodemkwaliteit en bodemzorg in het bestaand beleid en beleidsinstrumentarium. Het wil daarnaast via actief advies ook bijdragen aan een coherent en krachtig bodembeleid en kwalitatieve bodempraktijken. Momenteel werkt het Mollennetwerk aan drie types werkzaamheden:

- een uitgebreide beleidsscan van het bestaande Vlaamse bodembeleid in het licht van de (komende) Europese initiatieven rond bodem. Met deze scan wil het Mollennetwerk hiaten en opportuniteiten voor beleid op lange termijn detecteren;
- een inventaris van korte termijn-opportuniteiten (beleidsinitiatieven die lopende zijn of op stapel staan) waarbij het Mollennetwerk advies kan geven of kan inspireren. Er wordt contact opgenomen met de initiatiefnemers van deze opportuniteiten en in gesprek gegaan om te kijken of en hoe het Mollennetwerk kan bijdragen;
- het oppakken van ad hoc vragen die het programmateam Grond+Zaken ontvangt. Het Mollennetwerk activeert de collectieve kennis om een antwoord op de vraag te bieden.

5.2. Werkgroep bodemdata

De Werkgroep Bodemdata zet zich in voor het verzamelen en ontsluiten van bodeminformatie (data, kaartlagen) voor onderzoek, beleid en praktijk. Deze actie wil de gemeenschappelijke data- en kennisnoden binnen én buiten de overheid capteren en hier een antwoord op bieden. De werkgroep is gestart met het maken van een overzicht van de datanoden en beschikbaarheid van data. Om deze data te centraliseren wordt gestreefd naar het verbinden van verschillende bestaande databanken, het toevoegen van nog niet publieke data en het verder uitbouwen van de [Databank Ondergrond Vlaanderen](#) (DOV) als gemeenschappelijk dataportaal. Samen wordt gezocht naar een gebruiksvriendelijke ontsluiting van de bodeminformatie op maat van specifieke doelgroepen. Ook informeren de partners van de werkgroep elkaar over datagerelateerde initiatieven, ontwikkelingen en studies, zowel binnen de eigen werking als van externen (academische en onderzoekswereld). De werkgroep evalueert hoe de beschikbare bodemdata zich verhouden tot bestaande regelgeving en detecteert opportuniteiten voor meer of betere doorstroming van deze bodemdata naar beleid en praktijk.

5.3. Bodemschap

Om goede bodemzorgers in de kijker te zetten, intieerde het programmteam in 2020 de Bodemschap. De Bodemschap wordt tweemaandelijks uitgereikt aan een inspirerende bodemzorger. Dat is een persoon of een groep die goede bodembeheerpraktijken toepast of sensibiliseert over de belangrijke rol van onze bodem. Kandidaten kunnen voorgesteld worden via [de website van Grond+Zaken](#). Na selectie door een jury, samengesteld uit de partners van het programmteam, krijgt de winnaar niet alleen eeuwige roem op [de webpagina](#), maar ontvangt hij of zij ook een eigen Bodemschap en zorgen de partners van het programmteam ervoor dat de winnaars een ruime bekendheid krijgen.

5.4. Bodemdag

Vanuit de vaststelling dat er al heel wat studiedagen bestaan rond bodem voor specifieke doelgroepen wil het programma een tweejaarlijkse brede Bodemdag organiseren waarbij beleid, praktijk en kennis samenkomen en waarbij een aantal “pioniers” een podium krijgen. De bodemzorg-pioniers zijn heel divers: het kan gaan om bodembewuste burgers, landbouwers, voedselcoöperanten, composteerders, natuurbeheerders, bos- of parkwachters, onderwijzers, organisaties en bedrijven. Het doel van de Bodemdag is het in kaart brengen van bestaande praktijken en lopend onderzoek, het scherpstellen van onderzoeksnoden en het lanceren van (al dan niet op termijn) nieuwe oproepen/projecten. De eerste editie van de Bodemdag zal plaatsvinden najaar 2022.

5.5. Atlas van bodemzorgers en oproep Grond+Zaken

Het programmateam omschrijft goede bodemzorg als *een set van handelingen die als resultaat hebben dat de bodem zich kan ontwikkelen als een steeds diverser wordend levenskrachtig systeem dat steeds meer in staat is om alle (contextspecifieke) bodemecosysteemfuncties optimaal te vervullen, vandaag en in de toekomst*. Via een ‘Atlas van Goede Bodemzorg(ers)’ wil het programma bestaande initiatieven die goede bodemzorg in de praktijk vertalen, proactief opsporen en co-creatief in kaart brengen. Welke terreinactoren dragen dag in dag uit zorg voor de bodem, en hoe onderhouden ze actief een gezonde bodem? De Atlas documenteert hoe deze type-projecten innoverend zijn op technisch (welke maatregelen), sociaal (welk samenwerkingen), beleidsmatig (welke instrumenten) of financieel (welk business model) vlak. Deze Atlas heeft tot doel de criteria van goede

bodemzorg te definiëren en praktijkkennis te delen. Daarnaast dient de Atlas om mee te bepalen welke types van ondersteuning een programma Grond+Zaken het best zou organiseren om goede bodemzorg te stimuleren. Liggen de noden eerder in tijd en ruimte voor experiment en innovatie of moet het programma een grootschalig praktijkleernetwerk opzetten? Liggen de grootste hefbomen voor bodemzorg bij het verhogen van werkmiddelen, inrichtingsmiddelen of gerichte aanpassingen in regelgeving en beleid?

5.6. Werkgroep bodemeducatie

Het belang van bodem en goede bodemzorg zijn thema's die momenteel niet altijd leven in de brede samenleving. Vanuit deze vaststelling gaat een een Werkgroep Bodemeducatie aan de slag met als doel kennis over (het belang van) bodem meer ingang te doen vinden bij een breed publiek. Hierbij wordt gekeken naar alle generaties en zowel naar de particuliere als professionele bodemzorgers. Vanuit het motto 'Jong geleerd is oud gedaan' zal deze werkgroep in eerste instantie focussen op het onderwijs. Verder kijkt de werkgroep naar quick wins in de samenwerking tussen de verschillende partners om bodem en bodemzorg bij lopende of geplande initiatieven meer in de kijker te zetten bij jong en oud, bijvoorbeeld door bodemherstel in te werken in educatief materiaal over klimaat of door bij te dragen in de 'Green Deal Natuurlijke Tuinen'. De werkgroep treedt op als forum waarbinnen kennis over reeds bestaand educatief materiaal wordt uitgewisseld.

5.7. Ondersteunende acties

Naast de verschillende werkgroepen zijn er een aantal acties die de werking van het programma ondersteunen. Het gaat om:

- **Interne nieuwsbrief & projectsite:** Voor de interne communicatie tussen de partners van het programmateam werd een gemeenschappelijke projectsite opgezet met daaraan gekoppeld een interne maandelijkse nieuwsbrief. Op vraag van partners wordt beken hoe deze verder te verspreiden.
- **EU-projecten scan:** Het programmateam Grond+Zaken volgt het Europees beleid inzake bodem op en is alert voor mogelijke subsidieprogramma's en Europese projecten die de doelstellingen en de werking Grond+Zaken zouden kunnen ondersteunen.

grondzaken@vlaanderen.be

PROGRAMMATEAM GRONDZAKEN

departement omgeving

vlm

ovam

vmm

ilvo

inbo

natuur en bos

departement landbouw en visserij

agentschap onroerend erfgoed

regionale landschappen

vito

ondersteund door

groenlab

architecture workroom brussels

OPEN RUIMTE PLATFORM

vlaamse landmaatschappij

departement omgeving

vlaamse milieumaatschappij

vereniging van vlaamse provincies

vereniging van vlaamse steden en gemeenten

koepel van de regionale landschappen

vlaamse vereniging voor ruimte en planning